

Беккет Семюел

Біографія

БЕККЕТ, Семюел Барклі (Beckett, Samuel Barclay — 13.04.1906, Фоксрок, графство Дублін — 22.12.1989, Париж) — ірландський письменник, лауреат Нобелівської премії 1969 р.

Батько письменника, Вільям Беккет, у 1900 р. захворів на запалення легенів і потрапив до дублінського шпиталю Аделаїди, де й познайомився і енергійною і милою медсестрою Мері (Мей) Роу, котра невдовзі стала його дружиною. У 1901 р. Вільям і Мері взяли шлюб за протестантським обрядом, через рік у них народився старший син Френк, а ще через чотири роки — молодший Сем. Сім'я майбутнього письменника належала до середнього класу, його батько керував геодезичною фірмою і намагався триматися осторонь від ірландського національно-визвольного руху, який особливо активізувався на початку ХХ ст. Досить сказати, що за кривавими подіями Великоднього повстання проти англійців, яке вибухнуло в Дубліні у квітні 1916 р., Вільям Беккет й обидва його сини спостерігали здалеку, розташувавшись на вершині одного з пагорбів, що оточують місто.

Восени 1916 р. Семюел Беккет вступив у перший клас школи Портора в Еніскілені, де свого часу навчався також О. Вайльд. Тут майбутній письменник почав вивчати французьку мову. Матір навчила обох своїх синів грати на фортепіано. Крім того, Семюел успадкував від матері стриману і мовчазну вдачу, а від батька — пристрасть до далеких піших прогулянок і захоплення спортом (у школі Беккет був одним з найкращих гравців у крикет та теніс, а також чудово боксував).

У 1923 р. Беккет вступив у дублінський коледж Святої Трійці (Триніті-коледж), а в 1927 р. здобув звання бакалавра гуманітарних наук з правом викладання французької та італійської мов. Навчаючись у Триніті-коледжі, Беккет був завзятим театралом (особливо йому подобалися відновлені після здобуття Ірландією незалежності постановки п'єс відомого драматурга Дж.М. Сінга). Крім того, у студентські роки юнак відкрив для себе кінематограф. На екрані тоді сяяли зірки американського німого кіно Б. Кітон та Ч. Чаплін. Створений ними комічний образ безталанного невдахи-волохоги згодом породив численні художні ремінісценції у творчості самого Беккета.

Після завершення студій у коледжі новоспечений бакалавр подався у Париж, де йому запропонували посаду викладача англійської мови у Вищій нормальній школі. Втім, науково-педагогічна кар'єра не надто приваблювала Беккета, натомість він з головою поринув у життя паризької літературної богеми. У 1928 р. приятель — поет Том Макгріві познайомив Беккета з іншим "дублінським парижанином" — знаменитим автором "Улісса" і "Портрета митця замолоду" Дж. Джойсом. У Беккета було багато спільного з Джойсом, вони одразу ж заприятельлися. Як зауважує Д. Ноулсон у своїй книжці "Прокляття славою: Життя Семюела Беккета" ("Damned to Fame: The Life of Samuel Beckett", 1996), "вони обидва здобули наукові звання в царині французької та

італійської філології, хоча й навчалися у різних університетах Дубліна. Виняткові лінгвістичні здібності Джойса і його глибоке знайомство з італійською, німецькою, французькою та англійською літературами справили неабияке враження на Беккета... Вони обидва обожнювали слова — їхнє звучання, ритм, форми, етимологію й історію. До того ж, Джойс послуговувався "власноруч сконструйованою" лексикою (слова, які він використовував, походили з багатьох мов) і був завзятим збирачем сучасного різномовного сленгу. Все це дуже захоплювало Беккета, який певною мірою намагався наслідувати старшого товариша".

Беккет став не лише вірним другом Джойса, а й безпосередньо увійшов у його життя. Щоправда, це "входження" мало, так би мовити, амбівалентний характер: по-перше, Беккет долучився до вельми герметичного кола літераторів, що гуртувалися навколо автора "Улісса", спілкуючись із ним і надаючи йому, немолодому, хворобли-ому і майже сліпому, необхідну допомогу, а, по-друге, невдовзі його відданість Джойсові привернула увагу Лусії, хворої на шизофренію доньки письменника, яка почала плекати щодо Беккета певні надії та наміри, внаслідок чого і сам юнак, і батько дівчини почувалися доволі ніяково. Зрештою, Беккет, який завжди вирізнявся майже патологічною чесністю і порядністю, відверто сказав Лусії, що не кохає її, і це призвело до того, що недуга дівчини різко загострилася, їй довелося зробити лоботомію і госпіталізувати у психіатричній клініці. Ця трагедія на тривалий час затьмарила стосунки Джойса і Беккета.

Окремо слід зазначити, що Беккет допомагав Джойсові у роботі над його останнім романом "Поминки за Фіннеганом" ("Фіннегани прокидаються" — "Finnegans Wake"), а також переклав фрагмент цього твору французькою мовою і написав ґрунтовне есе "Данте... Бруно... Віко... Джойс" ("Dante... Bruno... Vico... Joyce", 1929) для збірника літературознавчих статей, присвячених аналізу творчого методу автора "Улісса".

Наприкінці 20-х рр. Беккет почав друкуватися в періодиці. Його першою публікацією стало оповідання "Засновок" ("Assumption"), яке побачило світ у 1929 р. на шпальтах впливового авангардистського видання "transition" ("перехід"). Наступного року Беккет опублікував поему "Блудоскоп" ("Whoroscope", 1930) — цей складний, насичений картезіанськими роздумами і прихованими значеннями драматичний монолог було визнано переможцем поетичного конкурсу, організованого видавництвом "The Hours Press", а сам поет-лауреат отримав десять фунтів премії. У 1931 р. Беккет написав невелике, але цікаве есе про творчість М. Пруста, у якому він не лише розкрив обрану тему, а й висловив власні естетичні принципи. Тоді ж таки 25-річний письменник розпочав працювати над своїм першим романом "Прекрасна мрія для пересічного жіноцтва" ("Dream of Fair to Middling Women"), у якому, попри певний вплив Г. Філдінга і Т. Стерна, доволі виразно лунають автобіографічні мотиви. Втім, робота над твором просувалася доволі мляво і, зрештою, Беккет відмовився від реалізації цього задуму. Якоюсь мірою ця невдача пояснювалася ще й тим, що у цей період Беккет, постійно відчуючи гостру матеріальну скруту, курсував між Ірландією та Парижем у пошуках стабільного заробітку.

У червні 1933 р. помер батько письменника, який залишив синові невелику щорічну ренту. Після похорону Беккет у стані глибокої депресії вирушив у Лондон, де протягом двох років відвідував психоаналітика і напружено працював над збіркою новел "Більше колюк, ніж стусанів" ("More Pricks Than Kicks", опубл. у 1934 р.) та романом "Мерфі" ("Murphy", опубл. у 1938 р.). Власне, саме з "Мерфі", по суті, почалася кар'єра Беккета-романіста: письменник відтворює складну внутрішню боротьбу "роздвоєного на тіло і надушу" протагоніста, який розривається між фізичним потягом до своєї коханки, проститутки Сілії Келлі, і прагненням до цілковитого усамітнення у мороці власної свідомості. Беккет розв'язує цей конфлікт, вдаючись до трагікомічних засобів "чорного гумору": Мерфі гине внаслідок нещасного випадку (вибуху газу), а його прах після кремації ("не менше двох кілограмів попелу; тіло, розум і душа"), зрештою, опиняється під ногами завсідників однієї з лондонських пивниць, щоб на світанку бути виметеним геть "разом із трачинням, мокрим від розлитого пива, плювків і блювотини, разом із болотом, що відстало від підшов, і разом із недопалками, обгорілими сірниками та осколками скла".

У 1935 р. побачив світ поетичний цикл Беккета "Кастаньети Ехо та інші осади" ("Echo's Bones"), до якого увійшло 13 віршів, створених протягом 1931 — 1935 рр. Наступного року письменник здійснив подорож до нацистської Німеччини, детально занотовуючи усе побачене. Повернувшись в Ірландію на початку 1937 р.. Беккет незабаром посварився з матір'ю, яка вважала його надто легковажним і нестатечним. А ще через деякий час він отримав звання магістра у Триніті-коледжі та переїхав жити у Париж.

У січні 1938 р. Беккет мало не загинув, коли разом з кількома друзями прогулювався нічним Парижем. На них напав грабіжник, почалася бійка, і Беккет отримав удар ножом у ліву легеню — лезо пройшло поруч із серцем. Пораненого Беккета негайно відвезли в лікарню, а коли він опритомнів, то побачив коло себе Дж. Джойса з його особистим лікарем, якому було доручено вжити всіх заходів для одужання молодого письменника. Отак Беккет став, за його власним висловом, "гоноровим посесором плеврального барометра" — пробита легень надзвичайно чутливо реагувала на будь-які кліматичні зміни довкілля.

У лікарні пораненого письменника часто відвідувала його паризька знайома, піаністка Сюзанна Дешво-Дюмесніль. Незабаром вони почали жити разом. Сюзанна була на шість років старшою від Семюела, сильною духом та дисциплінованою, а відтак зуміла стати вірним другом і радником Беккету. Вона завжди і в усьому допомагала письменникові, до самої своєї смерті оберігаючи його від зазіхань преси та обтяжливих стосунків з численними шанувальниками та літературною мізерією. (Зрештою, після багатьох років спільного життя Беккета з Сюзанною таємно одружилися — це сталося 25 березня 1961 р. з англійському містечку Фолкстоун).

У 1940 р. Францію окупували нацисти. На заміну від Джойса, який залишив Париж і перебрався у нейтральну Швейцарію, Беккет із Сюзанною залишилися на окупованій території", навіть стали активними учасниками руху Опору. "Ірландець"

(конспіративний псевдонім Беккета) співпрацював з підпільною розвідувальною мережею "Глорія". І хоча згодом письменник скептично називав свою тогочасну діяльність бойскаутською дурнотою", проте, за словами його товаришів по зброї, Беккет завжди вирізнявся винятковою хоробрістю" і "твердістю духу".

У 1942 р., отримавши попередження про провал їхньої організації, Семюел і Сюзанна сули змушені негайно залишити Париж, покинувши своє помешкання лише за кілька годин до приходу гестапівців. Відтак вони знайшли притулок у селі Русільйон на півдні Франції — Беккет протягом двох з половиною років наймитував у місцевого фермера, отримуючи за роботу харчі та житло. Крім того, саме тут він закінчив розпочатий ще у Парижі роман "Уот" ("Watt", 1945, опубл. у 1953 р.). Уот "став останнім романом Беккета, написаним англійською мовою. Надалі він писав свої твори спочатку французькою мовою, а відтак сам перекладав їх англійською. (У 60-х рр, Беккет зізнавався, що французькою йому "легше писали без стилю", долаючи безпорадність мови і накидаючи будь-які мовні маски).

У 1945 р., після капітуляції нацистської Німеччини, Беккет із Сюзанною повернулися в Париж. Незабаром письменник вирушив до Ірландії, щоб відвідати матір. Згодом Беккет стверджував, що саме під час перебування у кімнаті матері набувся перелом у його свідомості: "Я виразно усвідомив власну глупоту, і відтоді почав писати про речі, які відчуваю". Тут варто зазначити, що ранні твори Беккета, попри їх безперечну художню вартісність і літературну майстерність, все ж таки були зорієнтованими на енциклопедичну манеру письма Дж. Джойса і значною мірою свідчили про деяку невпевненість автора у власних силах. Натомість у післявоєнні роки Беккет зумів здійснити прорив, який дав йому право згодом сказати: "Джойс був синтетиком, що намагався запхати в книгу якомога більше. А я — аналітик, що намагається якомога більше з неї викинути".

Наприкінці 1945 р. Беккет повернувся у Париж, хоча у нього, як іноземця, й виникли несподівані труднощі — щоб забезпечити собі отримання французької візи, письменник вступив до лав ірландського Червоного Хреста і протягом деякого часу працював волонтером-перекладачем у військовому шпиталі Сен-Ло.

У 1946 р. розпочався, безперечно, найплідніший період у творчості Беккета, про який він в одному з інтерв'ю сказав так: "Всі мої речі я написав за дуже короткий термін, між 1946 і 1950 роками. Потім нічого вартісного, гадаю, вже не було". Центральною проблемою естетики Беккета стала проблема вираження життєво важливих речей і явищ, виявлення експресивної безпорадності мови, самотності і безперспективності людського життя. Його подальша творчість віддзеркалює глибоке усвідомлення того, що людина не може втекти від власних ілюзій і звільнитися від безнадійного прагнення пізнати незбагненні таємниці буття. В опублікованій 1949 р. збірці есе "Три діалоги" ("Three Dialogues") Беккет говорить про це так: "Бути митцем — означає зазнавати краху... і ухилятися від цієї катастрофи — дезертирство".

Беккет намагався творити "літературу безсловесності". Експресивний мінімалізм, стриманість і скупість манери письма виразно простежуються вже в першому

французькому романі Беккета "Мерсьє і Кам'є" ("Mercier et Camier", 1946, опубл. в 1970 р.). А створена невдовзі трилогія романів — "Моллой" ("Molloy", 1947, опубл. 1951), "Мелоун вмирає" ("Malone meurt", 1947—1948, опубл. 1951), "Безіменний" (1949—1950, опубл. 1953) — стала одним із вершинних здобутків світової прози ХХ ст., яскраво показавши безрадінний (і водночас — сміховинно заплутаний) шлях людського життя, сповненого трагічних помилок і відчаю.

Одним із наслідків післявоєнного перелому, що стався у свідомості Беккета, безперечно, слід вважати його інтерес до драматургії. Свою першу п'єсу "Елевтерія" ("Eleutheria") Беккет написав у 1947 р. (англійський переклад "Елевтерії" побачив світ у 1995 р., вже після смерті письменника, який, між іншим, не вважав за необхідне публікувати цей твір). А через два роки після дебюту в царині драматургії Беккет написав трагікомедію "Чекаючи на Ґодо" ("En attendant Godot", 1948-49 pp., опубл. у 1952 р.), прем'єра якої відбулася 3 січня 1953 р. на сцені паризького театру "Вавилон" і принесла авторові перший серйозний успіх (режисером вистави був Р. Блен — один із небагатьох справжніх друзів Беккета). Театральний світ був приголомшений новаторством письменника. Зокрема, видатний британський режисер Пітер Брук писав: "Беккетові ми завдячуємо, можливо, найбільш вражаючими і найбільш самобутніми драматургічними творами нашого часу". Трагікомедія "Чекаючи на Ґодо" протягом останніх п'ятдесяти років витримала найбільшу кількість театральних постановок у цілому світі.

У п'єсах, які були написані в наступні роки, — "Кінець гри" ("Fm de partie", 1955—1956, опубл. 1957), "Остання стрічка Креппа" ("Kxapps Last Tape", 1958) "Щасливі дні" ("Happy Days", 1961) і "Гра" ("Play", 1963) — Беккет продовжував вдаватися до засобів мінімалістичного, абстрактного письма, розкриваючи проблеми людської самотності, смерті та страждань, які стали лейтмотивом усієї його творчості. Втім, смерть і смуток у його драмах ніколи не були уможлядними — значною мірою, ці мотиви ґрунтувалися на особистому досвіді. Зокрема, 25 серпня 1950 р. не стало матері письменника, а через чотири роки від раку легенів помер його старший брат Френк. Беккет сприйняв ці втрати дуже болісно.

Міжнародна слава і визнання прийшли до Беккета на межі 50-60 pp. ХХ ст. У 1959 р. письменник відвідав Дублін, щоб отримати почесний докторат Триніті-коледжу, а через два роки він разом з Х.Л. Борхесом став лауреатом Міжнародної премії редакторів. 23 жовтня 1969 року було оприлюднене рішення про присудження Беккету Нобелівської премії з літератури "за новаторські твори у прозі та драматургії, у яких духовне спустошення сучасної людини слугує запорукою її піднесення". Це стало цілковитою несподіванкою для Беккета та його близьких. Відтак, доручивши отримати премію своєму другу Жерому Ліндону, письменник з дружиною негайно залишив Париж і протягом деякого часу переховувався від набридливих журналістів у Тунісі. Згодом новоспечений лауреат, зауваживши, що свого часу Нобелівську премію мав би отримати Дж. Джойс, передав більшу частину преміальних грошей (понад 70 тис. доларів) на потреби благодійних організацій і на підтримку бідних літераторів (серед

яких були, зокрема, Д. Барнс і Б.С. Джонсон). У 1970 р. письменникові було зроблено успішну операцію з видалення катаракти — протягом років ця хвороба затьмарювала життя Беккета.

Упродовж 70—80-х рр. Беккет писав небагато. Хоча він і надалі продовжував перекладати англійською деякі зі своїх творів, написаних на схилі віку, проте літературна творчість завдавала йому дедалі більше страждань — Беккет відверто зізнавався, що волів би писати якомога менше. У цей період письменник ще вимогливіше ставився до своєї праці — п'єси "Рокебі" та "Огайо. Експромт" ("Rockaby" і "Ohio Impromptu", обидві опубл. у 1981 р.) видаються навіть фантазмагоричнішими і лаконічніше оркестрованими, ніж попередні твори Беккета.

У 1986 р., коли увесь театральний світ широко відзначав 80-річчя Беккета, у письменника було виявлено емфізему легенів. Щоб не завдавати клопоту дружині, Беккет, зрештою, переселився у притулок-клініку Le Tiers Temps, де минули останні роки його життя і де він написав свій останній твір — вірш "Що є слово" ("What is the Word"). Навіть у притулку Беккет залишався самим собою, вражаючи всіх нев'янучою гостротою і ясністю свого інтелекту.

Після смерті дружини (вона померла 17 липня 1989 року) здоров'я Беккета ще більше погіршилося, тож він пережив Сюзанну лише на півроку: письменника не стало 22 грудня 1989 р. Вони поховані разом на паризькому цвинтарі Монпарнас.